

PROBLEMATICA OBIECTULUI DE STUDIU AL GEOGRAFIEI

---

1. Definirea geografiei ca știință

1.1. Cerințe ale definirii științei geografice.

Geografia este un domeniu consacrat al cunoașterii, încă din antichitate, care s-a impus, în “constelația” științelor propriu-zise, în perioada timpurie a epocii moderne (pe la jumătatea sec. al XIX-lea). Ca oricare altă știință și geografia trebuie să răspundă unor exigențe teoretice menite să-i asigure un statut științific cert, legitim și unanim recunoscut. În acest scop este necesar ca știința geografică să formuleze propriile puncte de vedere cu privire la următoarele aspecte:

- **precizarea obiectului de studiu** (cu respectarea condiției de nesuprapunere peste obiectele/preocupările altor științe);
- **definirea domeniului științific**, prin relaționarea obiectului cu scopul cunoașterii, implicit elaborarea unui enunț concis și relevant în această privință (definiția științei);
- **edificarea, unui sistem propriu de reprezentări științifice** (noțiuni, categorii, legi, teorii), consecvent utilizat, compatibil cu sistemul general al științei și perfecționat pe măsura progresului cunoașterii;
- **formularea unui punct de vedere propriu** în privința modului de cercetare a problemelor studiate;

Vechimea geografiei ar sugera, la prima vedere, existența unui consens larg cu privire la satisfacerea criteriilor de mai sus. Însă, urmărind felul în care aceste repere fundamentale sunt precizate în lucrările geografice de referință, mai vechi și mai noi deopotrivă, vom constata **marea diversitate a punctelor de vedere** privitoare la obiectul, scopul și identitatea Geografiei ca știință. Pretenția la autoritate, dorința de originalitate sau alte motivații, au făcut ca raționamentele și enunțurile formulate cu privire la preocupările geografiei și conceptele sale de bază să difere sensibil, nu numai în funcție de loc (țară, “școală” geografică), perioadă istorică ci, uneori, chiar și de la un autor, la altul. Acest fapt a făcut ca asupra statutului științific al geografiei să planeze, într-o oarecare măsură, ambiguități și contradicții ce au condus, uneori, la perceperea neadecvată a domeniului de către lumea științifică și publicul mai larg.

Pe lângă motivațiile subiective, menționate anterior, la această situație contribuie și cauze de natură obiectivă precum:

- **complexitatea** structurală și fenomenologică a realității geografice;
- **modificarea în timp a concepțiilor** definitorii de ordin filosofic, științific, politic și ideologic ce au influențat evoluția gândirii geografice;
- **mutațiile de ordin social, economic, cultural, tehnologic** etc.;
- **redefinirea permanentă a comenzii sociale** adresate științei (geografice).

Confruntarea cu aceste realități și inerentele schimbări, firești în dinamica de ansamblu a societății, au îngreunat intuirea și definirea “liniilor de forță” ale cunoașterii geografice, au condus mereu la reveniri, redefiniri, “clarificări”, delimitări și inevitabil, la complicarea nelucrative a multor probleme.

1.2. Ipostaze ale perceperii Geografiei ca știință.

Perpetua redefinire și inconsecvențele de ordin individual au făcut ca Geografia să fie, frecvent, percepută neadecvat atât de către specialiștii din alte domenii, cât și de către opinia publică. Dificultatea de a recepta un mesaj concludent și consecvent din partea geografilor, determină specialiștii, aparținând altor domenii, să considere Geografia drept un ***mixtum compositum*** de fragmente preluate din alte științe, articulate într-o construcție impunătoare, dar șubredă, și să fie reticenți față de utilitatea sa practică.

Opinia publică percepe și ea, frecvent, Geografia într-o manieră unilaterală și superficială. Accepția frecventă este aceea de domeniu enciclopedic, susceptibil să asigure, aparent desigur, o “solidă” cultură generală, asociată, de unii, cu necesitatea de a memora nenumărate informații referitoare la realități naturale, sociale, culturale etc. (munți, ape, capitale, producții etc.) sau să satisfacă un “hobby”, datorită valențelor sale de a satisface curiozitatea cu privire la diverse “superlative geografice” ale Terrei. O explicație a acestui fapt este și accentul deosebit pus, de către geografia didactică, pe cunoașterea extensivă (enciclopedică) în condițiile subevaluării sau ignorării cunoașterii intensive (bazată pe generalizarea informațiilor în forme esențializate: noțiuni, legi, teorii etc.). Desigur, informația geografică de tip enciclopedic posedă valoare utilă dar, neîndoielnic, vremea descriptivismului a “apus” în știință și geografia a trebuit să “reacționeze” la acest fapt.

Chiar și geografii înșiși, sunt adeseori divizați de opiniile diferite asupra structurii domeniului sau cu privire la delimitarea și apartenența diferitelor ramuri și discipline etc. De aici rezultă și tendințele centrifuge spre alte domenii științifice (geomorfologia spre geologie, climatologia spre fizică, geodemografia și geografia socială spre sociologie etc.).

1.3. Necesități de ordin teoretic

Diversitatea de interpretări, percepții și preferințe ridică, inerent, problema stabilirii unui punct de vedere fundamentat asupra obiectului, structurii și statutului geografiei, în concordanță cu realitățile domeniului precum și cu cerințele și tendințele actuale din știință, în general. Într-un asemenea demers clarificator, un rol deosebit revine disciplinelor geografice care integrează faptele naturale cu cele sociale în studii de sinteză cu grad ridicat de generalizare. Acestea sunt, cu precădere, **Geografia generală și Teoria Geografiei**.

Problemele care trebuie evaluate și interpretate sunt în principal următoarele:

- relevarea marilor idei științifice care au jalonat istoria Geografiei și evaluarea critică a acestora (istoriografia gândirii geografice);
- stabilirea raporturilor dintre categoriile de fenomene geografice și enunțarea legilor care le exprimă;
- descoperirea de noi concepte, legi și teorii;
- elaborarea teoriei structurale unificatoare a domeniului, indispensabilă verificării compatibilităților dintre obiect-concepte-metode-scopuri;

În capitolul următor vom prezenta sintetic aspectele amintite.

1. 4. Concepții privind obiectul de studiu al geografiei

Uneori, incursiunile destinate rememorării și evaluării critice a ideilor științifice majore acumulate în istoria științei sunt considerate demersuri perimate, nefertile, întrucât ar opera cu informații “uzate” care au fost deja valorificate sau clasate de către sistemul științific. Presupunerea este falsă întrucât se ignoră atât proprietatea de continuitate, de filiație a ideilor și de dezvoltare arhitecturală a procesului științific, cât și valențele “discrete” ale unor idei științifice mai vechi care, la un moment dat, pot etala semnificații inedite, nebănuite anterior.

W. Pattison (1964) distingea patru “tradiții” majore, afirmate în Geografie încă din antichitate și cultivate alternativ în diferite ipostaze de-a lungul timpului. Ele sunt următoarele: **tradiția științei Pământului**, începută de Aristotel Stagiritul (384-322 î.Hr.), prin observațiile sale astronomice și îndeosebi prin studierea proceselor atmosferice și hidrice; **tradiția om-natură** (environmentală) ale cărei baze le-a pus părintele medicinei, Hipocrate (460-377 î.Hr.), care argumenta menirea geografiei de a studia felul în care factorii naturali locali influențează temperamentul și caracterul oamenilor; **tradiția areală**, inițiată de Strabo (63 î.Hr.-25 d.Hr.), considerat, datorită descrierii unor regiuni, ca fiind părintele geografiei; **tradiția spațială**, deschisă de Ptolemeu (100-178 d.Hr.) prin perfecționarea proiecțiilor cartografice. Aceste forme de abordare s-au ramificat, au înregistrat metamorfoze, chiar sublimări sau reveniri spectaculoase: Prin urmare, orice model, inclusiv cel de mai sus, este extrem de selectiv, idealizat și perfectibil. L-am reținut însă, ca suport (modificat) de abordare, în special datorită calităților didactice (simplitate și elocvență).

Urmărind retrospectiv ideile majore ale gândirii geografice moderne și analizând tendințele mai recente pot fi diferențiate următoarele tradiții (concepții) de referință:

1.4.1. Tradiția studierii Pământului (ca întreg)

Consacrarea acestei vechi tradiții ca știință modernă se datorează “părinților fondatori” ai geografiei moderne, Al. von Humboldt (1769-1859) și K. Ritter (1779-1859). Prin contribuțiile lor științifice s-a constituit geografia catalogată drept “clasică”, la a cărei edificare au contribuit ulterior și alți savanți de seamă (la începuturi, de diferite formații: istorici, geologi, botaniști etc.), germani (O. Peschel, Fr. Ratzel, F. von Richthoffen, A. Penck ș.a.), francezi (E. Reclus, Paul Vidal de la Blache, Emm. de Martonne ș.a.), englezi (H. J. Mackinder, J. Chisholm ș.a.), americani (W. M. Davis, Helene Semple ș.a.) ruși (V. V. Dokuceaev, I. P. Brounov ș.a.) etc. și discipoli ai acestora, între care s-au distins S. Mehedinți, întemeietorul geografiei moderne românești (discipol al lui Fr. Ratzel) și continuatorii săi, G. Vâlsan și C. Brătescu (discipoli ai lui A. Penck).

Adversari critici ai geografiei descriptive promovată de predecesori, ei și-au circumscris activitatea într-un proces conștient de edificare a unui nou domeniu științific, comparabil, prin importanța preocupărilor și spiritul minuțios analitic, cu cele recunoscute anterior. Aplicarea legii cauzalității era considerată cerința esențială a discursului științific, iar Humboldt a ridicat explicația cauzală a faptelor la rang de principiu metodologic fundamental în geografie.

Un alt aspect, definitoriu al abordării clasice, era convingerea că nu există diferențieri conceptuale majore între științele fizice și cele sociale. Prin urmare, geografia s-a dezvoltat la începuturi ca **știință unică** având un spectru larg de investigație. Sub titulatura frecventă de Geografie fizică, ea studiază forme și procese naturale, fosile, plante, animale, viața umană, urmărind coexistența lor, modul de dispunere areală (*im Raume*, la Humboldt) conform relațiilor mutuale și cu toate celelalte fenomene, împreună cu care, formează un **întreg**

natural. Ideea **organicistă**, de armonie, coordonare, coerență, interdependență a părților în cadrul “întregului” devenise o veritabilă metaforă, indispensabilă explicației cauzale.

Continuatorii lui Humboldt și Ritter, (sfârșitul sec. XIX-primele decenii ale sec. XX) s-au confruntat cu două dileme majore:

I. Dilema referitoare la posibilitățile de adaptare ale geografiei la schimbările impuse de procesul accelerat de specializare științifică, survenit la începutul secolului trecut. În urma acestuia, s-au afirmat numeroase discipline (meteorologie, hidrologie, geomorfologie, pedologie, antropogeografie etc.) a căror existență pune la îndoială “rostul” unei geografii a întregului Pământ, ale cărei elemente componente erau oricum studiate (mai detaliat) de noile științe. De aici, au rezultat “reajustări” precum: **restrângerea ariei de investigație** (de exemplu, limitarea la studiul “suprafeței” Pământului); **postularea originalității metodologice**, în condițiile presupusei absențe unui obiect propriu (argument evident depășit în prezent); **“inventarea” de noi obiecte de studiu** ce nu fuseseră încă revendicate de către “”(de ex. relațiile dintre geosfere, mediul geografic, relațiile om-natură ș.a.).

II. Dilema privitoare la modul în care trebuie aplicat principiul cauzalității în studiul relațiilor om-natură, dilemă sugerată de întrebarea: **care este factorul determinant în respectivul binom?**. În funcție de răspunsul adoptat (fie natura, fie omul/societatea, fie ambele-dar cu moderație), s-au conturat trei alternative principale: **determinismul geografic** (naturalism fatalism) ce postulează rolul decisiv al condițiilor fizico-geografice asupra factorului uman, **posibilismul**, expresie a determinismului moderat și **voluntarismul** (determinismul social), ce cultivă într-o formă excesivă libertatea omului în raport cu mediul geografic a cărui problematică este fie ignorată, fie total aservită intereselor umane.

În strânsă legătură cu ambele “provocări”, au apărut și autodelimitările pe ramuri: geografia tradițională “unică”, se cataloga tot mai mult drept “fizică”, iar în 1922, L. Febvre lansa ideea “dualismului” geografic care s-a impus. Îndeosebi după al doilea război mondial, mai ales în geografia franceză, sovietică și implicit, prin constrângere ideologică, în cea a țărilor fostului spațiu totalitar controlat de Moscova.

Această separare a demersului geografic în două planuri paralele, de sine stătătoare (fizic, respectiv socio-economic), a generat o ruptură profundă în gândirea geografică, a frânat considerabil progresul științei, iar efectele sale se resimt și în prezent. S-a insistat pe aceste aspecte întrucât tocmai mutațiile, consemnate în cunoașterea științifică de la începutul secolului XX, au condus la diferențierea principalelor forme de abordare ce definesc, în linii mari, structura epistemologică a geografiei moderne: abordarea **fizico-geografică, umană, regională și environmentală** ș.a.

1.4.2. Tradiția geografiei fizice

S-a impus îndeosebi datorită progreselor considerabile realizate de științele înrudite (geologie, geofizică, ecologie ș.a.) reflectate și în avântul unor discipline geografice (geomorfologie, pedologie, climatologie, biogeografie etc.). Concomitent, s-au perpetuat ideile organiciste structurate în vaste lucrări de sinteză ce cultivau, sub diverse denumiri, **concepția învelișului geografic**. Dominanta fizică a abordării rezultă din faptul că omul, deși nu este total exclus, este tratat drept component al biosferei, având statut identic cu oricare altul. Accentul se pune pe stabilirea legăturilor dintre componente (geosfere), a legilor ce guvernează procesele și fenomenele din învelișul geografic; în schimb, relațiile om-natură prezentau un interes marginal. Concepția despre învelișul geografic, când ignorată când reluată și revizuită, sub diferite denumiri, posedă numeroase valențe utile din perspectiva sistematizării cunoașterii geografice. La acest aspect ne vom referi ulterior

1.4.3. Tradiția Geografiei umane

Datează din antichitate (Hipocrate), a fost reînnoțită tot de către “părinții fondatori” ai geografiei moderne, Humboldt și Ritter, care au pus bazele disciplinei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aportul lui Fr. Ratzel (continuatorul lui Ritter) la emanciparea Geografiei umane de sub cupola atotcuprinzătoare a geografiei (fizice) sistematice a fost considerabil. Scopul declarat al lui Ratzel a fost ca, prin cele două volume ale lucrării *Antropogeografia* (1882, 1891), să pună studiul Geografiei umane pe baze științifice. Din păcate, generalizarea legităților biologice pe palierul antropocentric și idealizările reduționiste nu au putut fi îndeajuns argumentate. Deducțiile speculative neverosimile sau interpretările extreme, de sorginte ideologică, practicate către de unii dintre continuatorii săi, au compromis această direcție și au făcut loc unei mari diversități de abordări: posibilismul, pozitivismul, radicalismul, behaviorismul, contextualismul cultural ș.a.

1.4.4. Curentul sociologic

Nu constituie (încă) o “tradiție” întrucât s-a conturat relativ recent (după 1970), mai ales în geografia occidentală, dar pătrunde viguros, printr-un registru conceptual extrem de divers, în sfera abordărilor umane, regionale și spațiale, deopotrivă. Filonul conceptual se află în scrierile sociologice postmoderniste (de ex. cele ale lui D. Bell, J. Baudrillard, M. Foucault, D. Harvey ș.a.) și îndeosebi în ideile care radicalizează accepțiile despre spațiu, precum: “*producția socială a spațiului*” (H. Lefebvre, 1974) sau “*spațiul e societate*” (A. Giddens, 1984). Modul în care sunt transpuse aceste idei în problematica geografiei este contradictoriu și discutabil. Desigur, nu se poate contesta ideea de “spațiu construit social” (care este un fapt indiscutabil) dar, a limita spațiul geografic exclusiv la ipostazele sociale, conduce la reduționism, nefast, asemenea dualismul geografic.

1.4.5. Tradiția environmentală

Rădăcinile sale (moderne) se află tot în antropogeografia ratzeliană unde, sub influența evoluționismului biologic și a “organicismului”, se cultiva ideea rolului decisiv pe care îl dețin factorii fizico-geografici în impunerea caracteristicilor oamenilor și ale vieții sociale. Discipolii lui Ratzel, adepți ai determinismului natural (de ex. Hellen Semple, 1930) au promovat environmentalismul. Acesta pune accent pe determinările factorilor naturali, în special climatici, asupra omului și activităților sale. Judecățile primitive speculative (precum, “*oamenii din regiunile cu climă caldă sunt leneși*”... sau “*schimbările frecvente ale presiunii atmosferice fac ca oamenii din zona temperată să fie...inteligenți*” ș.a.) au compromis intențiile de a pune acest curent pe baze științifice. În ultimele decenii, s-a impus relația inversă, ce vizează cunoașterea determinărilor induse de om în mediul înconjurător, în special de pe poziții **ecocentriste** (preocupate de protecția mediului și păstrarea capacității sale de susținere a societății, de alternativele conservare/valorificare) ș.a., abordate în manieră multidisciplinară, îndeosebi, de către Știința mediului.

1.4.6. Tradiția Geografiei regionale

Punctul de vedere regional a pornit de la premisa că **faptele fizice și umane**, deopotrivă, **relaționează inseparabil într-un context teritorial dat** astfel încât, influențele exercitate de către natură asupra societății nu sunt, principial, diferite de cele pe care omul le transmite naturii. Această ipostază, a **determinismului moderat** în privința relațiilor om-natură, a fost

promovată de “părintele” Geografiei regionale, Paul Vidal de la Blache (1845-1918), care a rezumat-o în celebra sintagmă “*natura propune și omul dispune*” Felul în care omul decide să valorifice “zestrea” naturală existentă, se reflectă într-un “**mod de viață**” specific, constituit în timp, prin contopirea în teritoriu a factorilor naturali, istorici, sociali, economici și culturali. Expresia sa materială este “**regiunea geografică**”, ce se va impune, tot mai mult, ca obiect de studiu al științei geografice. Mai târziu, contribuțiile geografilor germani și americani (îndeosebi F. von Richthoffen, A. Hettner, R. Hartshorne) vor conduce la o altă formulă, foarte populară, cu privire la scopul geografiei regionale și anume: “**studiul diferențierii areale ale caracteristicilor locale**”. După 1950, disciplina a stagnat datorită contestărilor survenite în contextul efervescenței abordării spațiale, care practic i s-a substituit. Începând cu deceniul nouă, asistăm la relansarea Geografiei regionale în contextul actualizării unor probleme complexe precum, teritorialitatea și identitatea socio-culturală, dezvoltarea regională, amenajarea teritorială ș.a., la care, “tradiția spațială”, în pofida arogării pretenției de “adevărată geografie”, nu a furnizat răspunsuri convingătoare.

1.4.7. Tradiția spațială.

Inițial, aceasta s-a impus prin elaborările cartografice dar, începând cu sfârșitul sec. XIX, apariția unor modele de distribuție spațială a caracteristicilor vieții economice (precum cele elaborate de J. H. Thünen,

A. Weber, W. Christaller, A. Lösch ș.a.; vezi unitatea de învățare nr.7) au atras atenția asupra aspectelor formale ale spațiului. După anii '50, modelele de **analiză locațională**, referitoare la interacțiunile dintre atributele spațiale precum poziția, localizarea, distanța, conectivitatea, conexiunea, ierarhizarea etc. (W. Isard, F. K. Schaefer, W. Bunge, P. Haggett, L. E. Ullman ș.a.), cele de **difuziune spațială** (T. Hägerstrand), puternic formalizate, păreau să fie “cheia” modernizării discursului geografic clasic, descriptiv. Noua perspectivă cataloga “spațiul” drept concept organizatoric fundamental al geografiei, ea însăși fiind adeseori etichetată drept “știință spațială”. Ulterior, stingerea euforiei privind omnivalența și caracterul esențial al abordării spațiale a fost benefică pentru re poziționarea acestui curent în calitate de **demers metodologic fundamental** utilizabil, deopotrivă, în Geografia fizică, umană și regională. Un rol important, în acest sens, l-au avut apariția accepțiilor subiective despre spațiu (spațiu “perceput”, spațiu “trăit” ș.a.), abstractizarea relațiilor spațiale prin modele choremice (R. Brunet, 1990), analiza sistemică a relațiilor spațiale (R. Bennet, R. Chorley, 1978; R.J. Huggett, 1980; I. Ianoș, 2000, în geografia românească) ș.a.

1.4.8. Tradiția sistemică

S-a impus în geografie, îndeosebi după 1970, în contextul adoptării **Teoriei generale a sistemelor** de către numeroase științe (vezi unitatea nr. 5). Inițial, datorită aparentei simplități a conceptului de “sistem”, se credea că noua teorie poate soluționa facil toate dificultățile de ordin teoretic. Drept urmare, s-a produs o veritabilă “infuzie” de geosisteme, cu toate derivatele lingvistice posibile, care de multe ori dublau, chiar cu sensuri diferite, noțiunile clasice deja consacrate (de ex. geocomplex/geosistem, geosferă/geosistem etc.). Acest fapt a condus la numeroase ambiguități și inconsecvențe în utilizarea conceptelor. Cele mai multe au decurs, fie din utilizarea în sens restrâns a noțiunii (atribuită unor situații particulare), fie datorită ambiguității în ceea ce privește distincția dintre fenomenele geografice (versanți, bazine hidrografice, orașe, unități teritoriale etc.) și aceleași realități “modelizate”, ca geosisteme, prin interpretare selectivă, generalizată și idealizată a structurii și relațiilor existente în mod real. În primul caz, operăm cu obiecte și fenomene reale, concrete, în al doilea, cu reprezentări

(modele, metode) ale acestora: geosistemul versant, geosistemul fluvial, (geo)sistemul urban, (geo)sistemul teritorial etc.

În concluzie, în cunoașterea geografică s-au afirmat o serie de concepții dominante, unele devenind veritabile “**paradigme**” ce ghidează gândirea. Este important să subliniem faptul că ele **se manifestă** (aproape fără excepție) **concomitent**; doar ponderea fiecăreia și formele sale specifice, diferă **în funcție de timp** (etapă istorică), **loc** (țară, școală geografică), de **scopul cercetării** și chiar de **personalitatea** autorului. Cunoașterea acestor aspecte este necesară în vederea înțelegerii numeroaselor ipostaze în care a fost definită geografia ca știință., precum și la **stabilirea unui punct de vedere obiectiv**, argumentat, în concordanță cu stadiul actual al cunoașterii.

1.5. Obiectul și scopul geografiei reflectate în definiții de referință

<p>Definiții diferite...de la o perioadă la alta, de la un autor, la ...altul</p>	<p>Din subcapitolul anterior, deducem cu ușurință că, în contextul fiecărei “tradiții”, sau concepții dominante, definiția geografiei ca știință a înregistrat formulări dintre cele mai diferite. Constantă a fost doar preocuparea de a răspunde cât mai elocvent la două probleme: în ce constă obiectul studiat (?) și respectiv, precizarea sarcinilor ce revin științei în raport respectivul obiect (scopul). Spre exemplificare, vom prezenta o selecție de definiții de referință, consemnate în istoria gândirii geografice, care reflectă fidel apartenența la anumite sisteme de gândire și spiritul dominant al cunoașterii într-un anumit context național, istoric, cultural, științific etc.</p>
<p>Concepția organicistă (a Pământului ca întreg-holistă)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Al. von Humboldt, 1855: <i>“Principala problemă a Geografiei Fizice este de a determina formarea categoriilor de fenomene, legile care guvernează relațiile dintre acestea, legăturile eterne care înlănțuie fenomenele vieții cu cele ale naturii neanimate.”</i> 2. F. von Richthoffen, 1883: <i>“Geografia este știința despre fața Pământului și despre lucrurile și fenomenele ce stau în legătură cauzală cu ea”.</i> 3. S. Mehedinți, 1901: <i>“Geografia este știința Pământului considerat în relația reciprocă a maselor celor patru învelișuri atât din punct de vedere static (al distribuirii în spațiu) cât și din punct de vedere dinamic (al transformării în timp)”.</i>
<p>Concepția regională</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. Paul Vidal de la Blache, 1902: <i>“Geografia este știința locurilor, preocupată de calitățile și potențialitățile țărilor. Caracterul particular al unei țări este exprimat de totalitatea trăsăturilor sale, de diversitatea socială asociată cu diversitatea locurilor”.</i> Cunoașterea sa presupune <i>“înțelegerea felului în care faptele geografice se imprimă asupra vieții sociale”.</i> 5. A. Hettner, 1921: <i>“Geografia este știința corologică a Pământului sau știința arealelor și locurilor terestre în termenii deosebirilor locale și a relațiilor lor spațiale”</i> 6. Richard Hartshorne, 1959: <i>“Geografia este disciplina ce caută descrierea și interpretarea caracterului variabil, de la un loc la altul, al Pământului ca lume a omului.”</i>
<p>Conceptia umanista</p>	<ol style="list-style-type: none"> 7. Max Sorre, 1947 <i>“Geografia este o disciplină a spațiilor terestre. Prima problemă a Geografiei umane este elucidarea raporturilor</i>

dintre om și mediu. Geografia umană este acea parte a Geografiei generale care tratează oamenii și toate activitățile lor din perspectiva repartiției acestora...descrierea științifică a peisajelor umane și distribuția acestora pe glob”.

**Concepția
„naturalistă”
(fiz.-geogr.)**

8. **Kalesnik S. V.**, 1959: *“Geografia fizică studiază învelișul landșaftic prin prisma componenței materiale, caracteristicilor, ritmului, sensului dezvoltării acestui înveliș, a diferențierii structurii în decursul dezvoltării”.*

**Concepția
environmentală**

9. **J. Tricart**, 1972: *“Geografia fizică “trebuie să dea o vedere de ansamblu asupra mediului fizic și să pună în evidență maniera în care manifestările vieții se inserează în acesta și îi imprimă principalele sale caracteristici”*

**Concepția
sistemică**

10. **I. Donisă**, 1977: *“geografia este știința (sistemul de științe) care studiază sociogeosistemul ca formațiune complexă, căutând să-i stabilească componența, structura, fizionomia și funcționalitatea lui, legile care guvernează legăturile dintre părțile componente, evoluția părților și a întregului sistem, precum și diferențierea lor spațială”.*

**Curentul
sociologic**

11. **R. Brunet, R. Ferras, H. Thery**, 1992: *“Una dintre științele fenomenelor societății, Geografia are drept obiect cunoașterea activității umane de producere și organizare a spațiului”.*

1.6. Concluzii privind obiectul de studiu al geografiei

1.6.1. Mai multe obiecte, nici unul sau unul anume... ?!

Oricine se va “confrunța” cu noianul de definiții ale geografiei își va pune, pe bună dreptate, măcar două întrebări: 1. **Totuși, care este obiectul de studiu**, dintre atâtea variante (?!): planeta, geosferele, suprafața Pământului, mediul geografic, regiunile, locurile sau alte areale ale feței Pământului, componente fizice, biotice, omul, legile sau relațiile dintre toate acestea, proprietățile (structura, dinamica, atributele spațiale etc., toate laolaltă, doar unele, care anume, în ce condiții, altele (?) etc; 2. Opțiunea existentă (exprimată) cu privire la obiect este, într-adevăr, cea validă sau, mai bine zis, **putem opta, argumentat, pentru o anumită accepție (definiție)?**.

În legătură cu prima întrebare: **toate aspectele amintite reprezintă**, fără discuție, **problematici studiate ale geografiei**, dar dificultatea derivă din faptul că, multe dintre ele, nu sunt studiate numai de către Geografie. Pământul, ca planetă, este studiat și de către astronomie, geologie, geodezie etc., omul și procesele sociale, de către antropologie, sociologie ș.a., legile ce definesc majoritatea proceselor și fenomenelor geografice, de către fizică, chimie ș.a. Există însă deosebiri majore în ceea ce privește modul de abordare. Multe dintre științele care studiază realitatea terestră sunt științe **sistematice**. Ele “decupează”, din realitate, secțiuni relativ omogene precum: elemente chimice, substanțe, energii, categorii de obiecte și ființe (roci, plante), interacțiuni (relații sociale, procese psihice, activități economice etc.) pe care le studiază analitic (minuțios) și mai ales, de sine stătător.

În geografie, **cunoașterea nu se poate limita la analiză**. Cunoștințele, obținute prin analize sectoriale (pe componenți) trebuie corelate, integrate în raționamente și reprezentări care să respecte (pe cât posibil) similitudinea și complexitatea asocierilor existente în mod **real** între componenții. Metoda ce permite “reasamblarea” teoretică a realului se numește **sinteză**, iar principiul care stă la baza sa este cel al **integrării**. Prin integrare (spațială, structurală etc.) în “sinteză”, **geograful “reconstruiește” unitatea teritorială** în care se manifestă proprietățile individuale ale componenților. Semnificativ este aspectul că el obține ceva **în plus**: cunoașterea **noilor proprietăți**, rezultate din interacțiunea componenților, ce impun teritoriului trăsături specifice și valențe suplimentare, a căror precizare și înțelegere definește, cu adevărat, **specificitatea abordării geografice**.

Rezultă, că **“unitatea teritorială”** (ori spațială), ale cărei mărimi, forme, structuri și fizionomii variază spre infinit, **reprezintă conceptul unificator** pentru atât de diferitele preocupări ale geografiei. Esențial este și faptul că unitățile spațiale (sau complexe teritoriale) sunt “întreguri”, de sine stătătoare, dar ele interacționează și se integrează ierarhic într-o unitate teritorială de maximă cuprindere: **complexul teritorial planetar**. Acesta este expresia concretă a “fuzionării” numeroaselor “căutări”, obiecte și obiective “parțiale” într-un **singur obiect, integrat și integrator**.

Cum denumim unitatea teritorială globală, rezultată prin integrarea unităților locale și regionale, este mai mult o chestiune de tradiție științifică sau chiar de preferință personală. Putem opta pentru una din numeroasele noțiuni cu sens echivalent, precum: **înveliș geografic, complex sau întreg teritorial** (planetar, în cazul de față) **înveliș terestru complex, înveliș geosferic, înveliș terestru superior ș.a.** Termenul “înveliș geografic” are avantajul elocvenței (exprimă cel mai bine conținutul), sub rezerva că este impropriu pentru definirea domeniului: enunțul, *Geografia este știința care studiază învelișul geografic...* este tautologic și inacceptabil, întrucât definitorul este identic cu definitul. De aceea, în ipostaza unui enunț referitor la obiectul geografiei, trebuie utilizat un termen echivalent.

Indiferent de noțiunea utilizată, **două aspecte rămân esențiale**: **a.) sensul de produs de sinteză, rezultat prin interacțiunea geosferelor, materializat teritorial prin unități/subunități regionale și locale; b.) funcția de integrare epistemologică**, întrucât permite reunirea principalelor alternative metodologice (analitică, sintetică, spațială, istorică, funcțională etc.) într-un ansamblu științific logic, coerent, susceptibil să confere demersului geografic unitate, legitimitate, scop și utilitate, atribute indispensabile oricărei “științe”; În consecință, “întregul teritorial, de la localitate la planetă” (V. Mihăilescu, 1968) este deopotrivă, “realitate concretă” și “concept”, “obiect” și “țintă”, aflat în centrul preocupărilor geografiei. În această postură, cunoașterea învelișului geografic nu se poate realiza dintr-o singură perspectivă. Teritoriul este, concomitent, spațiu fizic și social, devenire, acțiune, comportament, istorie etc. Toate aceste dimensiuni coexistă și se manifestăm atât ca “individualități”, cât și ca “prezențe colective”, subtil structurate și integrate în unități complexe ierarhizate.

În virtutea acestor aspecte se poate desprinde răspunsul pentru cea de-a doua întrebare. Concepția despre **“învelișul geografic”**, indiferent de termenul echivalent utilizat, este **principala opțiune teoretică și metodologică cu privire la obiectul Geografiei**. Ea permite poziționarea logică a cunoașterii în raport cu obiectul și scopul cercetării și soluționarea aspectelor contradictorii existente cu privire la această relație.

1.6.2. Învelișul geografic ca obiect de studiu integrat

Utilitatea și validitatea acestui vechi și actual concept sunt susținute de aspecte precum:

- **învelișul geografic este un ansamblu ierarhic integrat de unități teritoriale.** În funcție de nivelul de analiză vizat (“întreg” planetar ori complexe teritoriale regionale și locale) se poate opera distincția între cunoașterea “generală” și cunoașterea “regională”;

- **învelișul geografic poate fi cercetat sistematic**, pe componente, la scări diferite: planetară (litosfera, atmosfera, antroposfera, etc.), regională/locală (relief, resurse minerale, climat, comunități umane, sectoare economice ș.a). Aceasta nu înseamnă “multiplicarea” obiectului, întrucât, fiecare component (sau unitate teritorială) este studiat concomitent, în calitate de “întreg” și “parte” a învelișului geografic. Prin urmare, Geografia studiază geosfere, relații geosferice, spațiale, ambientale etc., locuri, peisaje, areale regionale, populația, economia, realitățile geopolitice etc., dar obiectul (integrator) rămâne unul și același: **învelișul geografic**. Delimitarea abstractă relativă a “obiectelor parțiale” permite individualizarea disciplinelor specializate: Geomorfologie, Climatologie, Geodemografie, Geografia așezărilor omenești etc.;

- **concepția integrată despre învelișul geografic răspunde necesității de a studia interacțiunile dintre fenomenele fizice și cele sociale, economice, culturale etc.** Chiar dacă legile fizice sunt diferite de cele sociale și economice, geografia nu are drept obiect legile altor domenii; obiectul său de studiu este “teritoriul”, în care, ținând seama de diferitele legități, **trebuie să identifice propriile sale legități, specificitatea teritorială conferită de modul în care se întrepătrund dimensiunile naturale, umane și tehnogene.** Ignorarea acestui aspect și studierea realității doar pe baza legilor altor domenii, conduc Geografia pe poziții neștiințifice;

- **cunoașterea învelișului geografic nu exclude, ci presupune, determinarea atributelor diverse ale proceselor și fenomenelor ce alcătuiesc realitatea teritorială.** Prin urmare, parametrii și funcțiile spațiale, relațiile dintre diferitele categorii de procese și fenomene, dinamica acestora, modul de integrare sistemică a geocomponentelor în structuri complexe, dimensiunile umane perceptuale, comportamentale, sociale etc. nu sunt, în fond, decât **fațete distincte, necesare și complementare** ale demersului geografic. Toate, la un loc, converg și se reunesc în aceeași unitate integratoare ce constituie obiectul cercetării geografice: **întregul teritorial, de la localitate la planetă.** Chiar dacă, unul dintre obiectivele amintite mai sus, sau altul, este etichetat drept “cel mai important”, “singurul adevărat” etc., este limpede că cercetarea geografică nu poate fi restrânsă exclusiv la problematici fizică, umană, spațială, istorică sau oricare alta;

- **conceptul permite și distincția elocventă în raport cu noțiunea de mediu înconjurător (environment),** adeseori, și ea incorect “revendicată” drept obiect de studiu al Geografiei. Mediul înconjurător este doar o parte din învelișul geografic, văzut în ipostaza sa calitativă. **Geografia are drept obiect învelișul geografic, dar acesta poate fi studiat și în calitate de “mediu înconjurător”** al societății umane sau al oricărui alt component, abiotic, biotic, antropoc, considerat (în mod subiectiv) ca fiind “termenul” central al investigației (I. Mac, 2000);

- noțiunea satisface cerința epistemologică ca științele ce studiază aspecte ale realității obiective să fie definite prin obiecte concrete, individualizate, delimitabile și nu doar prin reprezentări abstracte (de ex. concepte, relații, legi, modele etc).

1.6.3. Concluzii cu privire la obiectul și definiția geografiei

Întrucât noțiunea de “înveliș geografic” satisface problema definirii și delimitării unui obiect propriu de studiu, permite soluționarea satisfăcătoare a inerentelor dificultăți de ordin teoretic și metodologic, poate fi considerată principalul **concept unificator** al științei noastre.

În final, se ridică **problema definirii domeniului științific**, printr-un enunț logic referitor la obiect și scop. Desigur, (conform...“tradiției”) s-ar putea improviza încă o definiție (“inedită”), dar aceasta ar însemna să comitem, la rândul-ne, același exces subliniat anterior: dorința nefondată de originalitate. De aceea, considerăm mai adecvat să reamintim definiția reputatului geograf român V. Mihăilescu (1968); un enunț simplu, realist și riguros ce se impune, convingător, în fața multor definiții fragmentare, partizane sau artizanale care circulă în literatură. Așadar, **“Geografia descrie și explică întregul teritorial (de la localitate la planetă) nedisociat nici chiar în timpul analizei lui pe regiuni sau pe componente”**.

Interpretând această definiție vom putea face câteva sublinieri cu privire la scopul geografiei. Prin “descrierea și explicarea întregului teritorial”, avem în vedere **explicarea genezei proceselor și fenomenelor** diverse ce acționează în învelișul geografic (fizice, biotice, sociale, economice etc.), **determinarea modalităților de integrare** a acestora în structuri (complexe) teritoriale, **cercetarea dinamicii spațio-temporale a proceselor și fenomenelor** și nu în ultimul rând, **evaluarea valențelor geografice utile ale teritoriului** și a posibilităților optime de valorificare practică.

În concluzie, *definirea riguroasă a obiectului, scopului și condițiilor cercetării este o cerință esențială* pentru asigurarea veridicității, coerenței și utilității demersului științific. Ignorarea, subevaluarea sau interpretarea subiectivă a acestei cerințe, pot conduce la stagnare, recul, realizări îndoielnice și evoluții imprevizibile sub raport științific.

1.7. Structura epistemologică a geografiei

Structura epistemologică se referă la modul în care este organizată cunoașterea științifică în ansamblu sau într-un anumit domeniu. Termenul “epistemologie” provine din greacă: *episteme* înseamnă *cunoaștere* sau *știință*, iar *logos*, înseamnă, în același timp, *limbaj*, *discurs* și *judectă*, *studiu științific*. Se poate opera distincția între epistemologia generală, parte a filosofiei și epistemologiile regionale, ce reunesc cunoștințele teoretice elaborate în cadrul fiecărei discipline în parte.

Epistemologia (geografiei) vizează problematica definirii obiectului de studiu, evaluarea critică a conceptelor, legilor și teoriilor, examinarea validității și randamentului metodelor de cercetare precum și organizarea internă a cunoașterii pe domenii, discipline, ramuri (sisteme științifice) pentru a stabili dacă aceasta corespunde cerințelor logice ce decurg din obiect, scop, metode și din necesitatea corelării și colaborării cu alte științe.

1.7.1. Sistemul științelor geografice

Știința este un fenomen dinamic care se ajustează neconținut la circumstanțele istorice, culturale, economice și politice care definesc evoluția societății. La fel ca și alte științe străvechi, care s-au desprins din filosofie încă din antichitate (geometria, fizica, istoria ș.a.), geografia a rămas, multă vreme un “conglomerat” nediferențiat de cunoștințe în care predominau descrierile regionale (chorografiile), aspect reflectat și de etimologia termenului introdus de Eratostene (276-192, î.Hr.): *geos*-Pământ, *graphein*-a desena, a descrie.

Până în pragul secolului XX, geografia era o știință “unică”, dar în scurt timp, progresul general al științei și revoluția tehnologică aveau să determine procesul actual de creștere exponențială a volumului de informații în toate domeniile. Pentru că acestea nu mai puteau fi valorificate mulțumitor, s-a impus **divizarea** fiecărui domeniu; astfel au apărut și apar încă, numeroase **științe specializate și interdisciplinare**. Ele procedează la cunoașterea sistematică a realității prin **restrângerea deliberată a sferei de investigație**. În acest mod, ele reușesc să pătrundă dincolo de aparența lucrurilor, devin tot mai profunde în examinarea **faptelor specifice** domeniului (disciplinele specializate) și a **faptelor de interferență** (științele interdisciplinare-situate la frontiera comună a două-trei științe, precum geomorfologia, biogeografia, geodemografia etc.).

Pe măsură ce disciplinele s-au înmulțit, a devenit tot mai evident că diviziunile acceptate ale științelor nu respectă unitatea lumii, astfel încât, cunoașterea, deși tot mai performantă, devine, paradoxal, tot mai inoperantă în soluționarea problemelor complexe cu care se confruntă societatea. Reacția la acest neajuns a constat în apariția științelor integrate, de tip **multidisciplinar** și **transdisciplinar** ce au drept scop explicarea realității ținând cont (pe cât posibil) de propriile ei “tipare” și corelarea rezultatelor cunoașterii sistematice în condițiile ignorării limitelor trasate convențional între științe.

Pe aceste căi, domeniile științifice s-au structurat ca **sisteme complexe de științe** ce grupează numeroase discipline și ramuri, aflate în variate raporturi de interdependență, mereu susceptibile de mutații prin redefiniri, diferențieri și re poziționări. Exemplul geografiei este (și el) edificator în această privință. Sistemul științelor geografice s-a structurat în funcție de **calea metodologică** pe care disciplinele au urmat-o pentru a răspunde obiectivelor majore de cunoaștere: descrierea și explicarea învelișului geografic (fig.1). Procesul a evidențiat **două direcții** veritabile “linii de forță”, **esențiale, distincte și complementare** ale demersului geografic.

1. Direcția sistematică (specializată sau analitică), în care studiul se realizează preponderent la nivel geocomponental. Metodele definiției sunt **analiza** (studierea detaliată a elementelor individuale-roci, apă, aer, populație, sector economic etc.) și **inducția** (calea nemijlocită, dinspre singular și particular (fenomen), ce conduce la formularea de legi ce explică generalul (esența). Disciplinele analitice “urmează” cele două ramuri tradiționale, **Geografia fizică**, respectiv, **Geografia umană** și păstrează, pe cât posibil, specificul cercetării geografice prin corelarea faptelor fizice cu cele socio-economice și raportarea lor la contextul teritorial.

2. Direcția integrată (de sinteză), reprezintă rezultatul procesului de decantare și integrare a concluziilor semnificative, obținute pe cale analitică, în modele explicative ale unităților (complexelor) teritoriale. Metodele definiției sunt **sinteza** (reconstrucția mentală a întregului descompus prin analiză) și **deducția** (cunoașterea particularului prin intermediul legilor generale). În funcție de scara de mărime la care se realizează “fuziunea” (integrarea) datelor, abordarea integrată se diferențiază, la rândul ei, în două direcții de referință: **Geografia regională** respectiv, **Geografia generală**. În ambele sensuri au apărut diferențieri (discipline) impuse de gradul de generalizare/detalieră, obiectivele specifice, metodologie etc.: de ex. Geografia teoretică, la “polul” preponderent nomothetic, Geografia peisajului, Geografia continentelor, Geografia țărilor, Geografia organizării spațiale a teritoriului ș.a., la celălalt “pol”, preponderent ideografic.

Desigur între cele forme de cunoaștere-sistematică și integrată-există o strânsă complementaritate: studiile integrate se întemeiază pe rezultatele furnizate de științele analitice, iar acestea, la rândul lor, cunoscând conexiunile din teritoriu pot surprinde mai fidel starea și dinamica geocomponentelor în parte. Trebuie subliniat faptul că științele analitice trebuie să studieze faptele ca produs și factor al întregului planetar și implicit, în calitate de **“obiecte integrate”**. Noțiunea semnifică faptul că studiul vizează *“nu separarea părții din întregul teritorial prin urmărirea caracterelor ce-l diferențiază de celelalte componente ale acestuia, ci analizarea legăturilor ce îl încorporează în întreg”* (V. Mihăilescu, 1968).

O poziționare distinctă în sistemul științific prezintă *Geografia tehnică* și *Geografia mediului*. Geografia tehnică reunește mai multe discipline cu specific metodologic (cartografie, aerofotointerpretare geografică, S.I.G.) ce susțin deopotrivă, atât cercetările analitice, cât și pe cele integrate.

Geografia mediului operează, în mod necesar, atât pe calea analitică, cât și pe cea integrată, ambele fiind urmate într-o strânsă complementaritate metodologică (fig. 1) De aceea, ambele discipline se situează în aria de interferență a celor două forme de abordare.

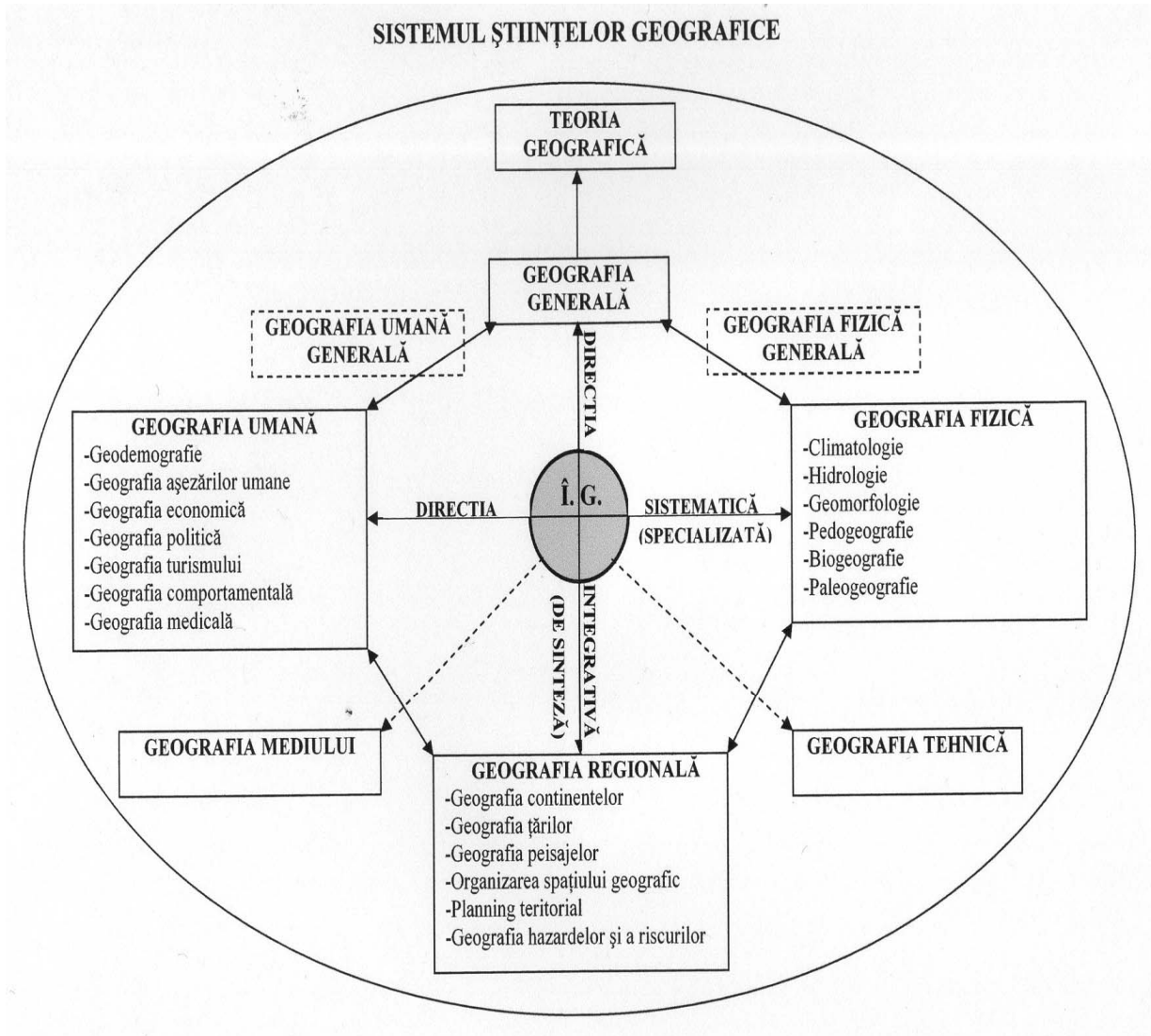

Fig. 1.1. Sistemul științelor geografice

Sistemul științelor geografice este interconectat cu numeroase alte sisteme științifice în procesul abordării interdisciplinare (de ex. geologia, biologia, antropologia, demografia etc.) sau multidisciplinare (unde geografia este implicată, împreună cu științele fundamentale, sociale, medicale, economice, politice, administrative etc., în soluționarea unor problematici complexe precum cele legate de protecția și conservarea mediului înconjurător, dezvoltarea regională, planificarea teritorială ș.a.; fig.2.).

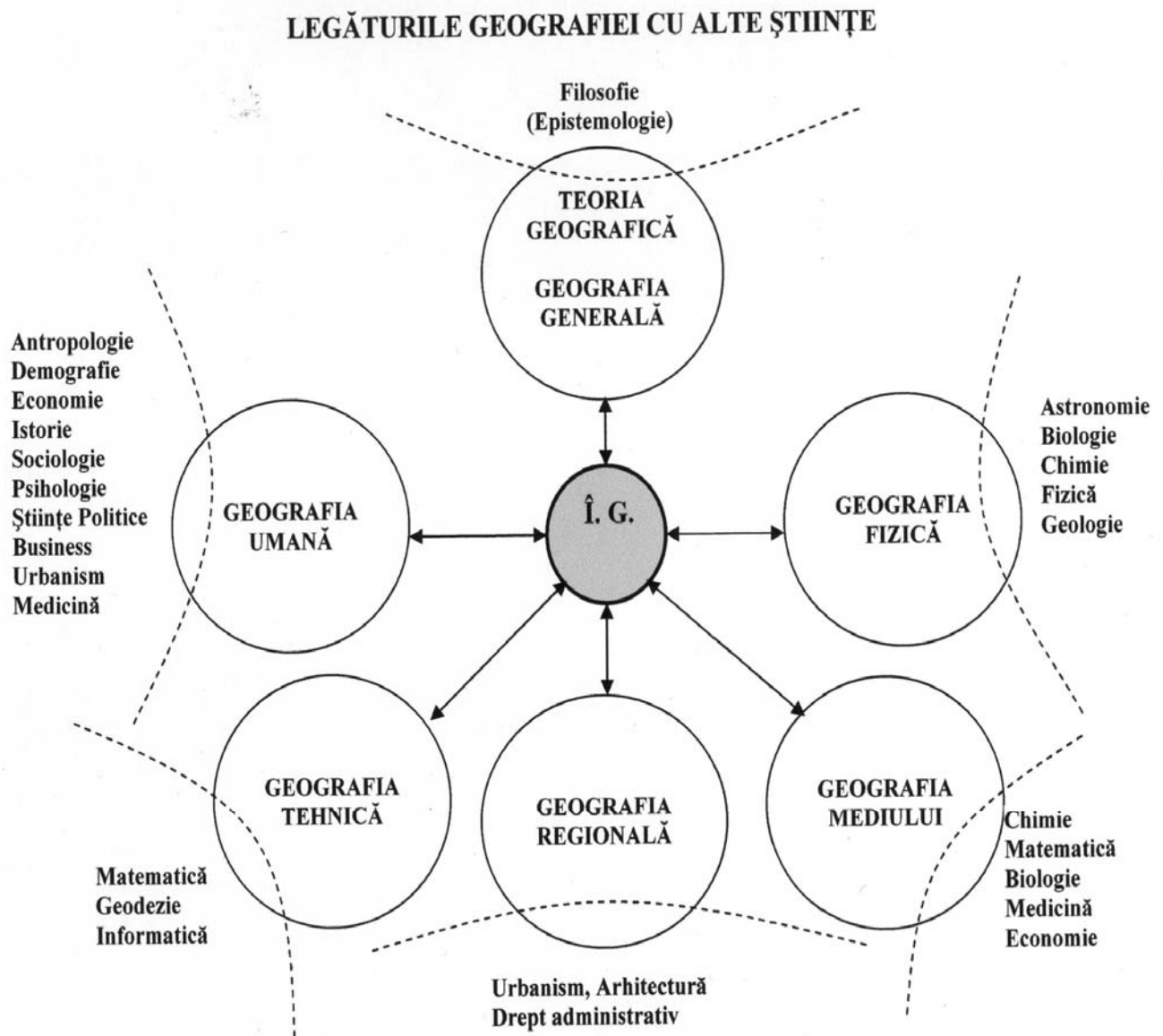

Fig. 1. 2. Legăturile geografiei cu alte științe

1.7.2. Locul Geografiei generale în sistemul științelor geografice. Obiectul Geografiei generale

O sarcină majoră, tradițională, a Geografiei generale este studierea Pământului ca întreg, transpunerea la scară globală a realităților regionale și locale. La ora actuală, cerințele impun și alte necesități, astfel încât geografia generală trebuie să fie mai mult decât simpla asociere (sumarizată) a tratatelor (generale) clasice de geografie fizică cu cele de geografie umană. **Geografia generală are drept obiect învelișul terestru studiat prin prisma trăsăturilor sale definitorii în vederea descoperirii, definirii și sistematizării conceptelor, legilor și teoriilor indispensabile înțelegerii sale sub aspect morfologic, structural, relațional, funcțional și dinamic.**

Depășirea descrierilor empirice, unilaterale și impunerea cercetării active, bazată pe relaționarea obiectivă și integrarea diverselor categorii de procese și fenomene în sisteme explicative plurivalente, poate stabili “punți sigure” de legătură între discipline, contribuind astfel la **păstrării identității și unității științei geografice**. Cel din urmă aspect, o veche aspirație a geografiei generale, este legitim și (din nou) mai mult decât actual în condițiile în care numeroase discipline sunt pe cale să-și piardă “geograficitatea” și să fie atașate altor domenii științifice.

Geografia generală este o disciplină de sinteză având o puternică încărcătură nomothetică. Aceste caracteristici o poziționează pe “axa integratoare” (verticală, centripetă) a geografiei, în vecinătatea geografiei teoretice (fig.1). Geografiei generale îi revin sarcini precum:

- selecția informațiilor semnificative furnizate de către disciplinele analitice și sintetice (regionale);
- generalizarea informațiilor utile prin eliminarea detaliilor și definirea aspectelor esențiale;
- abstractizarea generalizărilor obținute sub formă de concepte (noțiuni);
- integrarea logică a abstracțiilor în raționamente argumentate logic, sub formă de legi și teorii (suporturile nomothetice fundamentale ale cunoașterii deductive);
- formularea de noi legi și teorii cu privire la condițiile, urmările și semnificațiile integrării proceselor și fenomenelor la diferite scări teritoriale;
- valorificarea noilor concepte, legi, teorii (validate sau achiziționate) în sisteme explicative actualizate ale întregului teritorial (planetar).

În condițiile în care se vizează cunoașterea mai detaliată, a legilor anumitor seturi componentale ale învelișului geografic, Geografia generală poate fi diferențiată în **Geografie fizică generală** respectiv, **Geografie umană generală**.

Geografia fizică generală studiază procesele de structurare și interacțiune a componentelor abiotici și biotici prin prisma legilor ce acționează la scară planetară (implicit la nivelul geosferelor și al marilor domenii și continentale și oceanice), urmărindu-se geneza, alcătuirea, funcționarea, dinamica și evoluția lor.

Geografia umană generală studiază, la aceeași scară, caracteristicile grupurilor umane și legitățile care definesc relațiile existențiale ale acestora (spațiale, sociale, economice, politice etc.) stabilite prin interacțiuni cu suporturile fizice ale învelișului geografic. În situația în care investigația urmărește aceleași aspecte, dar cu o rezoluție și mai pronunțată, impusă de studiul unor unități teritoriale de mezoscală, abordarea îmbracă forma **Geografiei fizice regionale** respectiv, **Geografiei umane generale**. Se presupune, desigur, că indiferent de scara de analiză, geograful trebuie să aibă capacitatea de a trata teoretic, datele fizice și umane prin inserarea și interpretarea lor în totalitatea spațiului terestru studiat într-o viziune globală integrată. În acest caz, operează **Geografia generală**, care încearcă să furnizeze o imagine cât mai veridică a realității teritoriale studiate, imagine nedeformată prin autodelimitări, constrângeri sau detalii excesive.